

4) дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392);

5) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393);

6) втеча із спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394) [3].

Квінтесенцією проведеного дослідження, є висновок про те, що насильство є складним соціальним явищем не тільки в суспільстві, але і в місцях несвободи ДКВС України, де дана проблема є особливо гострою.

Література:

1. Ведмідський О. В. Втеча в'язнів з місць несвободи (міжгалузеве дослідження) : монографія / О. В. Ведмідський, А. І. Богатирьов, О. О. Некрасов. К. : ВД «Дакор», 2015. 228 с.

2. Копотун І. М. Поняття надзвичайних подій кримінального характеру в кримінально-виконавчих установах. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 3. С. 39–42.

3. Кримінальний кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 01.09.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-544-3-12>

НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ, УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ

Драгоненко Анна Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології,

Донецький державний університет внутрішніх справ

м. Кропивницький, Україна

Корупція є глобальною проблемою сучасності, що загрожує демократичним інститутам, економічному розвитку та правам людини. Особливе місце серед корупційних кримінальних правопорушень займає незаконне збагачення, яке уособлює сутність зловживання владними повноваженнями для отримання майнових переваг. У 2003 році Україна, ратифікувавши Конвенцію ООН проти корупції, взяла на себе зобов'язання криміналізувати незаконне збагачення, проте процес імплементації цього положення супроводжувався численними дискусіями й викликами.

Стаття 20 Конвенції ООН проти корупції рекомендує державам встановлювати кримінальну відповідальність за незаконне збагачення у випадках істотного збільшення активів посадової особи, яке вона не може належно пояснити [1]. Рада Європи (GRECO) наголошує на важливості поєднання кримінально-правових заходів з гарантіями верховенства права. У світовій практиці існують різні моделі протидії: Гонконг – сувора криміналізація та діяльність незалежної антикорупційної комісії (ICAC); Франція – поєднання системи декларування й фінансових перевірок; США – інститут *civil forfeiture* (конфіскації без вироку).

Україна запровадила відповідальність за незаконне збагачення у 2011 р. (ст. 368-2 КК України). У 2019 р. Конституційний Суд визнав норму неконституційною через порушення принципу презумпції невинуватості та правової визначеності. В оновленій редакції (2019/2020 рр.) враховано міжнародні рекомендації й процесуальні гарантії [2]. Застосування цієї статті в діяльності НАБУ, САП та ВАКС показало, що головна проблема – це складність доказування невідповідності між доходами і витратами посадовців. Сучасна ст. 368-5 КК України визначає, що незаконне збагачення – це набуття активів, вартість яких понад 3 000 прожиткових мінімумів перевищує законні доходи, під активами включено гроші, майно, права, криптовалюти, зменшення зобов'язань, роботи/послуги, а також опосередковане набуття/контроль.

У науковій літературі активно аналізуються проблеми криміналізації: Дудоров О. вказує на нечіткість попередніх редакцій та потребу гармонізації з UNCAC без порушення презумпції невинуватості [3, с. 130]; Хавронюк М.І. звертає увагу на ризики юридичної невизначеності та проблеми доказування «розриву» між доходами та активами [4, с. 231]; Михайлин А.І. підкреслює, що ст. 20 UNCAC не робить криміналізацію обов'язковою, а дозволяє її «за умови несуперечності конституції» [5, с. 29].

Серед головних проблем, що постають перед правозастосуванням та законодавцем, можна виокремити такі аспекти:

- Доказування. Найбільш дискусійним є питання межі обов'язку сторони обвинувачення доводити факт незаконного збагачення та ролі самої особи у поясненні походження активів. У доктрині висловлюється думка, що держава повинна забезпечити ефективний механізм збору доказів без перекладання надмірного тягаря на підозрюваного.

- Конституційність та права людини. Існує ризик порушення принципу презумпції невинуватості та права не свідчити проти себе.

ЄСПЛ визнає можливість певних презумпцій лише за умови дотримання процесуальних гарантій. В Україні питання залишається відкритим через суперечності між нормою КК та позиціями Конституційного Суду.

- Розмежування кримінального і цивільного інститутів. Одночасна наявність кримінальної відповідальності (ст. 368-5 КК України) та цивільного механізму стягнення необґрунтованих активів може створювати конкуренцію правових засобів. Потрібна чітка практика щодо застосування цих інститутів у різних ситуаціях.

- Опосередковане набуття та контроль за активами. Складність доведення фактичного розпорядження майном через третіх осіб (родичів, номінальних власників, офшорні структури) створює значні виклики для слідства. Необхідні чіткі методики та міжнародна правова допомога.

- Вартісний критерій. Поріг у 3000 прожиткових мінімумів викликає дискусії: з одного боку, він запобігає криміналізації мало-значних випадків, з іншого – може залишати поза увагою значні корупційні прояви на місцевому рівні.

Український досвід боротьби з незаконним збагаченням пройшов три етапи: запровадження – конституційний злам – реконструкція з подвійним треком (кримінальна та цивільна модель). Чинна редакція ст. 368-5 КК України наблизилася до вимог якості закону, але її ефективне застосування ще залежить від практики НАБУ, САП і ВАКС.

Існує необхідність уніфікації методики розрахунку різниці між доходами та активами, щоб уникнути різночитань у судовій практиці. Також важливо забезпечити належний баланс між потребами ефективної протидії корупції та дотриманням конституційних гарантій, зокрема презумпції невинуватості. Слід активніше залучати інструменти міжнародної правової допомоги й фінансової розвідки для виявлення активів за кордоном. Та необхідно розвивати антикорупційну культуру та освіту як превентивний засіб.

Таким чином, подальший розвиток інституту незаконного збагачення в Україні має відбуватися у двох напрямках: вдосконалення кримінально-правових та процесуальних механізмів і паралельне посилення превентивних та виховних заходів. Лише комплексний підхід дозволить мінімізувати корупційні ризики та зміцнити верховенство права.

Література:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про тикорупції від 31.10.2003: Закон України від 18.10.2006 року № 252-V. *Верховна Рада*

України: офіційний веб-сайт. 2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 02.09.2025).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України від 26 лютого 2019 року у справі № 1-135/2018 (5846/17). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text> (дата звернення: 02.09.2025).

3. Дудоров О. Кримінально-правові аспекти незаконного збагачення (погляд теоретика в очікуванні судової практики). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 35. С. 12–142.

4. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / О. В. Калітенко, Д. О. Калмиков, І. Б. Коліушко та ін. ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Москаленко О.М., 2019. С. 231.

5. Михайлин А. І., Стаття кримінального кодексу 368-5 «Незаконне збагачення» як законодавчий вірус у системі кримінального права України, *Форум права*. 2020, № 4. С. 29–30, http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 01.09.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-544-3-13>

ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК НА СФЕРУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Дубинський Олег Юрійович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,*

*проректор з науково-педагогічної роботи, економічних, юридичних
та соціальних питань,*

*Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

В умовах воєнного стану, коли держава стикається з надзвичайними викликами, питання ефективності державного управління набуває особливої актуальності. У цей період державні інституції повинні демонструвати максимальну оперативність, прозорість та стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз. Однак, корупційні практики продовжують залишатися суттєвою перешкодою на шляху до ефективного